

B I U L E T Y N

INSTYTUTU BIBLIOGRAFICZNEGO

W A R S Z A W A

1 9 5 2

T. III ————— Nr 8

Janina Gruszecka

NORMALIZACJA BIBLIOGRAFICZNA I BIBLIOTEKARSKA 1950—1952

Stosowanie nauki we wszystkich dziedzinach życia do potrzeb praktycznych oraz dążenie do uproszczenia, ujednolicenia i usprawnienia czynności są podstawowymi elementami normalizacji, przynoszącej oszczędność wysiłku ludzkiego i zasobów materiałowych. W naszej dziedzinie wyrazem tych dążeń jest działalność Polskiego Komitetu Normalizacyjnego (PKN) w obrębie Komisji Bibliograficzno-Bibliotekarskiej — jako dalszy ciąg prac normalizacyjnych, prowadzonych zrazu w Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich, a następnie w Państwowym Instytucie Książki¹⁾. Toteż PKN nawiązał w tej sprawie współpracę z Instytutem Bibliograficznym i w porozumieniu z Dyrekcją Biblioteki Narodowej utworzył 29.IV. 1950 r. Komisję Bibliograficzno-Bibliotekarską z trzema

¹⁾ „Prace normalizacyjne w zakresie bibliotekarstwa”. Łódź 1948. — Biuletyn PIK t. I nr 7; „Prace normalizacyjne”. Komunikat PIK nr 14. Łódź 1948; „Sprawozdanie PIK za okres 1946—1949”. Łódź 1949 s. 33—35.

Podkomisjami: Bibliografii, Bibliotek i Słownictwa Księgoznawczego²⁾). Organizacyjnie należy ona do Zakładu Komisji Samodzielnych PKN.

Na czele Komisji i każdej Podkomisji stoi przewodniczący, którego zastępuje sekretarz techniczny; czuwają oni nad całością prac ich jednostek.

Komisję tworzą w liczbie 20 bibliografowie, bibliotekarze i użytkownicy, a mianowicie stali przedstawiciele Min. Szkolnictwa Wyższego, Min. Oświaty, Min. Kultury i Sztuki, Centralnego Zarządu Bibliotek (dawniej — Naczelnej Dyrekcji Bibliotek), większych bibliotek (ogólnych i specjalnych), Wydziału Nauki i Szkolnictwa Wyższego KC PZPR, Działu Kultury i Oświaty CRZZ, Centralnego Instytutu Dokumentacji Naukowo-Technicznej, Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich, Domu Książki, Działu Dokumentacji Naukowej PKN itd. W skład Podkomisyj wchodzi fachowcy zapraszani zależnie od znajomości zagadnień objętych opracowywaną normą.

Ustalili się następujący tok postępowania: po sporządzeniu rocznego planu prac tematy norm rozdziela się Podkomisjom. Zaproszeni znawcy opracowują projekt normy, ewentualnie także koreferat. Na posiedzeniu Podkomisji referent przedstawia projekt z uzasadnieniem, a po dyskusji i dokonaniu potrzebnych przeróbek ustala się tekst. Projekt normy wpływa następnie do Komisji, która rozsyła go członkom, po czym na zebraniu poddaje go dyskusji w obecności przewodniczącego Podkomisji i referenta. Najczęściej po wprowadzeniu poprawek Komisja przyjmuje projekt, czasem jednakże wraca on do Podkomisji w celu preredagowania. Gotowy projekt normy Komisja składa w Zakładzie Komisji Samodzielnych PKN. Po rozpatrzeniu i powieleniu projektu Zakład rozsyła go do zaopiniowania zainteresowanym instytucjom i osobom lub w tym samym celu drukuje go w „Wiadomościach PKN“. Po upływie oznaczonego terminu ankie-

²⁾ Lysakowski A. „O normalizacji w zakresie bibliotekarstwa i bibliografii“. — Wiadomości PKN 18:1950 s. 705—708; Piłszczyńska H. „Komisja Bibliotekarska przy Polskim Komitecie Normalizacyjnym“. — Przegląd Biblioteczny 18:1950 s. 304—307; „Komisja Bibliotekarska przy Polskim Komitecie Normalizacyjnym“ — Bibliotekarz 17:1950 s. 96 oraz 64.

ty Komisja opracowuje nadesłane opinie, często cenne i pożyteczne. Wreszcie PKN nadaje normie ostateczną formę i po zatwierdzeniu ogłasza ją drukiem jako PN (polską normę).

Komisja Bibliograficzno-Bibliotekarska opracowała ogółem 11 projektów norm, w tym 4 bibliograficzne: Opis zasadniczy w bibliografii bieżącej dziedzin i zagadnień, Kompozycja typograficzna bibliografii dziedzin lub zagadnień w układzie systematycznym, Skróty tytułów czasopism, Wkładka bibliograficzna; 7 bibliotekarskich: Rejestr przybytków dla bibliotek naukowych, Inwentarz książek dla bibliotek naukowych, Karty akcesyjne czasopism, Karty katalogowe czasopism, Rewers wypożyczalni, Rewers okrężny zamiejscowych wypożyczeń międzybibliotecznych, Upomnienie wypożyczalni.

PRZEPISY BIBLIOGRAFICZNE

I. Opis zasadniczy w bibliografii bieżącej dziedzin i zagadnień.

Referentka mgr Maria Dembowska (Inst. Bibliogr.), koreferent dr Jan Baumgart (B-ka Jagiellońska).

Analiza wychodzących w Polsce bieżących bibliografii specjalnych wskazuje, że różnią się one nie tylko pod względem wydawniczym, lecz także opisem i układem m. in. dlatego, że autorowie bibliografii nie mają uzgodnionej metody bibliograficznej, nawet jeśli są bibliotekarzami znającymi doskonale jednolite przepisy katalogowania alfabetycznego, przystosowane wszakże do innych celów. Przepisy te dotyczą w zasadzie wydawnictw samistnych, natomiast w bibliografiach specjalnych przeważają artykuły z czasopism i występują fragmenty piśmiennicze. Katalog alfabetyczny podaje cechy wydawniczoformalne dokumentu uwidocznione w jego tytułaturze, bibliografia sięga również do treści dokumentu i wymienia cechy potrzebne do jego zaklasyfikowania rzeczowego. Instrukcja katalogowania wysuwa na czoło hasło alfabetyczne, które w bibliografii nie zawsze jest elementem szeregowania. Bibliografia rzeczowa stosuje uproszczenia formalne, łączy w jednej pozycji opisy kilku dokumen-

tów związanych tematem, natomiast podaje pełniej informacje merytoryczne.

Niezależnie od tego, czy publikowane bibliografie są rejestracyjne (gdy podają tylko cechy wydawnicze dokumentu) czy sprawozdawcze (uzupełniają opis adnotacją o treści dokumentu), w każdej ich pozycji wymienia się cechy dokumentu potrzebne do jego identyfikacji i klasyfikacji: autorstwo, tytuł, adres wydawniczy, opis zewnętrzny i niezbędne objaśnienia treści. Jest to właśnie opis zasadniczy, który norma ustala, aby usprawnić pracę autorów bibliografii przez uproszczenia, osiągnąć oszczędności w kosztach opracowania i publikacji, a wreszcie przez stosowanie tych samych zasad ułatwić czytelnikom orientację w różnych bibliografiach.

Próby ujednostajnienia przepisów bibliograficznych datują się od 1898 roku, w którym Międzynarodowy Instytut Bibliograficzny podał zasady redagowania opisów dla „Répertoire bibliographique universel”. Normę niemiecką DIN (Deutsche Industrie Normen 1505) z 1932 r. ogłoszono w 1938 r. jako projekt normy międzynarodowej ISA (International Federation of the National Standardizing Associations; Bulletin 3), będący przedmiotem dyskusji na konferencji FID (Fédération Internationale de Documentation) w Hadze 1948 r., gdzie go jednak nie uzgodniono³⁾. Komisja powołana przez ISO (International Standard Organization) ma przygotować nowy projekt⁴⁾. Norma szwajcarska SNV (Schweizerische Normen Vereinigung 90103) datuje się z 1948 r., publikowane są projekty belgijskie⁵⁾, w opracowaniu jest norma francuska. Również indywidualni autorowie ogłaszali wskazówki i instrukcje wykonywania opisów: dla dzieł i utworów, tj. wydawnictw samoistnych i artykułów zawartych w czasopiśmie — Leon Losseau⁶⁾; tylko dla utworów — E. I. Szamurin⁷⁾ w oparciu o instrukcję wydaną w 1936 r.

³⁾ Hleb-Koszańska H. „Kompozycja bibliografii specjalnej”. Łódź 1949 s. 53. — Biuletyn PIK t. 2 nr 3.

⁴⁾ Les Cahiers de la documentation. 4 : 1950 k. 64.

⁵⁾ jw. nr 1—3.

⁶⁾ „Règles bibliographiques”. T. [I]—3. Bruxelles 1944—1947.

⁷⁾ „Opisanie žurnal'nych statej”. Moskva 1949.

przez międzybiblioteczną komisję Wszechzwiązkowej Izby Książki⁸⁾.

W Polsce potrzebę normalizacji w tej dziedzinie, głównie ze względu na ośrodki dokumentacyjne techniczne, uzasadniał inż. Zygmunt Dobrowolski); temat ten podjęła H. Hleb-Koszańska¹⁰⁾. Wytyczne opracowywania bieżącej bibliografii specjalnej historii opublikował jej redaktor J. Baumgart¹¹⁾. Powielaną instrukcję dotyczącą formy kart dokumentacyjnych i przeglądów bibliograficznych wydał Główny Instytut Dokumentacji Naukowo-Technicznej (1950 r.). W skali ogólnopolskiej próbą normalizacji był Komunikat PIK nr 22 pt. „Projekt normy opisu w bibliografii specjalnej (czerwiec 1949 r.).

Omawiana tu obszerna norma „Opis zasadniczy“ podaje na wstępie określenie pojęć. Jako podstawę opisu przyjmuje całą tytułaturę, niezależnie od jej rozmieszczenia w dokumencie. Omawia następnie poszczególne elementy opisu zasadniczego, wprowadzając pewne nowe wymagania i zalecenia. Tak więc zaleca podawać po tytule obcym jego tłumaczenie na język polski, zaznaczać znajdujące się w tekście ilustracje, mapy, rysunki itp., notować obcojęzyczne streszczenia, wykazy bibliograficzne załączone do tekstu pracy itp. Norma wyjaśnia, kiedy nawet w bibliografii rejestracyjnej jest niezbędna adnotacja i co powinna ona zawierać. Ustala następnie kolejność elementów w opisie różnych rodzajów dokumentów, a zwłaszcza utworów wydawniczo niesamoistnych i fragmentów, których opis nie miał dotychczas sformułowanych reguł. Wreszcie jest mowa w normie o stosowaniu opisu skróconego, w przypadku gdy powtarzamy go w innych podziałach publikowanej bibliografii, gdy w ko-

⁸⁾ „Raspisywanie statej iz periodičeskich izdanij“.

⁹⁾ „Zagadnienie normalizacji formy nagłówków dokumentów pochodnych“. — Wiadomości PKN 16:1948 s. 5—9 oraz 53—63.

¹⁰⁾ „Dążenia normalizacyjne w dokumentacji“. — jw. 17:1949 s. 97—100.

¹¹⁾ Kwartalnik Historyczny. 56:1943 s. 548—554.

lejszych odcinkach bibliografii rejestruje się dalsze części wydawnicze dzieła, albo gdy się je cytuje tylko ze względu na recenzję. Skróceń można używać także przy łączeniu opisów w jednej pozycji zbiorowej, przy podawaniu drobnych notatek z czasopism itp. „Opis zasadniczy“ nie zajmuje się układem i drukiem bibliografii, które są przedmiotem oddzielnej normy.

II. Kompozycja typograficzna bibliografii dziedzin lub zagadnień w układzie systematycznym.

Ref. mgr Maria Pisarska (Inst. Badawczy Leśnictwa), koref. dr Władysław Baliński (Centr. Inst. Dokumentacji Nauk.-Techn.).

Projekt tej normy ma na celu podanie wytycznych, które by zapewniały jak największą czytelność bibliografii (bieżącej lub retrospektywnej), a tym samym łatwość jej użytkowania. Ogłaszane spisy bibliograficzne wykazują dotychczas ogromną różnorodność pod względem układu graficznego.

Projekt podaje na wstępie określenia poszczególnych części spisu bibliograficznego, jak zrab główny, wykazy skrótów, indeksy itd. Potem ujednostajnia formaty spisów bibliograficznych oraz rozmiary kolumn i szpalt. Przewiduje jednolite rozmieszczenie poszczególnych części spisu bibliograficznego. Wreszcie omawia dobór czcionek w zastosowaniu do każdego z elementów spisu. Zaleca wytłuszczanie tytułu tłumaczonego na język polski, dopuszcza spacje tematów, gdy są współczynnikiem szeregowania, wprowadza stopniowanie czcionek w działach i poddziałach przyjętego układu, omawia druk oznaczenia wydawniczego i żywej paginy. Ujednolicenie tego rodzaju przepisów przyczyni się do ułatwienia pracy instytucji publikujących bibliografie, zwolni je od obmyślania nie zawsze szczęśliwych rozwiązań graficznych, oszczędzi czas drukarniom. Układ drukarski bibliografii przedmiotowej czy krzyżowej powinien stać się przedmiotem osobnej normy.

III. Skróty tytułów czasopism.¹²⁾

Ref. dr Adam Bocheński (B-ka Akademii Medycznej — Gdańsk),
koref. Helena Handelsman (PKN).

Zarówno w poszczególnych krajach, jak i na terenie międzynarodowym dyskutowano niejednokrotnie nad sprawą skrótów tytułów czasopism. Potrzeba ich wystąpiła w jaskrawej formie z chwilą, kiedy w r. 1925 zaczęto wydawać „World list of scientific periodicals“ (25.000 czasopism z dziedziny przyrody, medycyny i techniki). Przepisy używania zastosowanych tam skrótów wyszły drukiem w 1928 r.¹³⁾, a ostateczna ich redakcja ukazała się w kilku publikacjach¹⁴⁾ i bez zmian zasadniczych została przyjęta przez ISA (Bulletin 23). Jednakże ilość czasopism wydanych w przeszłości, ukazujących się bieżąco i tych, które się jeszcze pojawiają, różnorodność ich tytułów, a czasami odwrotnie — podobieństwo — są tak wielkie, że nie można opracować normy ich skrótów dla wszystkich języków i krajów. Dlatego ISA powzięła w 1938 r. uchwałę, by poszczególne kraje stworzyły własne przepisy skrótów według zasad przyjętych na terenie międzynarodowym.

W projekcie normy polskiej, której przedmiotem są skróty tytułów czasopism oraz wydawnictw zbiorowych i seryjnych ustalone dla celów bibliografii, uwzględniono te postulaty, biorąc pod uwagę dwa ważne względy: oszczędność kosztów wydawniczych oraz oszczędność tru-

¹²⁾ Bocheński A. „Skróty tytułów czasopism“. — Wiadomości PKN 19:1951 s. 679 — 681; „Przepisy bibliograficzne. Skróty tytułów czasopism (projekt normy)“. — jw. s. 733 — 746; Kotarski S. „Skróty tytułów czasopism“, — Przegląd Biblioteczny 18:1950 s. 126—129; Handelsmanówna H. „W sprawie skrótów tytułów czasopism w opisach bibliograficznych“. — Życie Nauki 6:1951 s. 173—176.

¹³⁾ „Zitertitel. Grundsätze für Zitieren wissenschaftlicher Zeitschriften, nebst Beitrag“. DIN Vornorm 1532.

¹⁴⁾ „Code international d'abréviations des titres de périodiques“. Paris 1930; suppl. 1932 Institut international de coopération intellectuelle; „Zeitschriftenkurztitel“. DIN 1502: „Internationale Regeln für die Kürzung der Zeitschriftentitel“; „N 782: Tijdskriften. Titelaftkortningen“.

du i czasu czytelnika — przy zastosowaniu naczelnej zasady, że skróty muszą być zrozumiałe i możliwe do szybkiego rozwiązania. Norma obejmuje wydawnictwa polskie i obcojęzyczne wychodzące w Polsce, a także wydawnictwa obce uwzględniane w bibliografiach polskich. Projekt zrywa ze skrótami inicjałowymi. Przyjmuje bądź opuszczanie wyrazów w dłuższych tytułach, bądź skracanie wyrazów do postaci zgłosek (np. Dokumentacja = Dokum.). W pisowni skrótów nowością jest stosowanie małych liter dla przymiotników, co od razu pozwala właściwie skrót rozwiązać (np. Horyz. Techn. = Horyzonty Techniki; Prz. techn. = Przegląd Techniczny). To postanowienie wzbudziło w ankiecie najwięcej wątpliwości. Powoływano się przy tym na przepisy ortograficzne Polskiej Akademii Umiejętności. Jednakże Komisja Językowa PAU, do której się Komisja Bibliograficzno-Bibliotekarska w tej sprawie zwróciła, oświadczyła autorytatywnie „że nie uważa, by przepisy ortograficzne wydane w 1936 r., a dotyczące pełnych tytułów czasopism, zobowiązywały do stosowania tych przepisów również i przy pisaniu skrótów tych tytułów, w szczególności w zakresie stosowania tych skrótów przez Komisję Bibliograficzno-Bibliotekarską“ (pismo PAU z dn. 22.V.52 r.).

Norma zaleca, by wykaz skrótów tytułów czasopism podawać wraz z ich rozwiązaniem w publikowanych bibliografiach, a w katalogach bibliotecznych umieszczać odsyłacze od trudniejszych skrótów do pełnych tytułów. W ten sposób użytkownik, nawet w przypadku wątpliwości, będzie mógł zaraz zyskać dokładną informację. Do normy należą dwa załączniki: 1) Wykaz skrótów wyrazów, oznaczający charakter i częstotliwość wydawnictwa (są to skróty zwięźlejsze i odróżniające liczbę mnogą lub zdrobnienie wyrazów, np. Dz.=Dziennik; Rocz-i=Roczniki; Bibl-czka=Biblioteczka), 2) Wykaz tytułów czasopism wychodzących w Polsce z podaniem skrótów — który wymagać będzie ciągle bieżących uzupełnień. Ustalono, że wykaz ten będzie publikowany raz na rok w Biuletynie Instytutu Bibliograficznego.

IV. Wkładka bibliograficzna.¹⁵⁾

Ref. mgr Emilia Kurdybachowa (B-ka Narodowa).

Analogicznie do zagranicznego projektu¹⁶⁾ opracowano w Komisji projekt wkładki bibliograficznej. Dołączana przez wydawcę do każdego zeszytu czasopism naukowych, popularno-naukowych i zawodowych oraz do każdego tomu dzieł i wydawnictw zbiorowych, zawierającego prace różnych autorów — wkładka jest osobną kartą drukowaną, zestawiającą w oddzielnych pozycjach bibliograficzne opisy adnotowane prac, zamieszczanych w wyżej wymienionych publikacjach. Zasadniczą wartość projektowanych wkładek bibliograficznych polega na tym, iż mają one zawierać zwięzłe sprawozdanie (adnotację) z zawartości opisywanej pracy, podające jej przedmiot i ujęcie, główne tezy autora, ocenę treści itp.¹⁷⁾

Wprawdzie projekt omawianych wkładek powstał jeszcze w tym okresie, kiedy Instytut Bibliograficzny przy Bibliotece Narodowej nie ogłaszał miesięcznej „Bibliografii Zawartości Czasopism“, ale i teraz wkładki nie są zbędne, bo zawierać mają krótkie sprawozdania z treści prac, podczas gdy wymieniona „Bibliografia“, ogarniając wszystkie działy piśmiennictwa, musi się ograniczać do rejestracyjnego opisu artykułów z czasopism (bez ich adnotowania).

Wkładka bibliograficzna załączana do każdego zeszytu czasopisma informuje od razu czytelnika o treści artyku-

¹⁵⁾ „Przepisy bibliograficzne. Wkładka bibliograficzna (projekt normy)“. — Wiadomości PKN 19:1951 s. 737.

¹⁶⁾ „ISO 46. Projet 4—47: Présentation des périodiques — 20. Papillons analytiques et cartes index“.

¹⁷⁾ Życie Nauki T. 6:1948 s. 321—323; Hleb-Koszańska H. „Kompozycja bibliografii specjalnej“. — jw. s. (26—27); Wróblewski A. „Wkładka bibliograficzna“. — Przegląd Biblioteczny 17:1949 s. 14—20; Kostenicz K. „Głos w dyskusji na temat „Wkładek bibliograficznych“. — Bibliotekarz 16:1949 s. 157 — 158; Ambros M. „W sprawie wkładek bibliograficznych“. Artykuł dyskusyjny. — Bibliotekarz 13:1951 s. 165 — 167; Wł. B. „Wkłádki bibliograficzne“. — Biuletyn Głównego Instytutu Dokumentacji Naukowo-Technicznej. Dodatek do ... „Przegląd Techniczny“ 2:1951 z 4 s. 73; „H. C. N. N.“ (Hoofdcommissie voor de Normalisatie in Nederland) ISO/TC 46 (Secr. 98) 173 E/F, 4.II.1952:2.2. (i) 3.2. Papillon analytique“.

łów i obszerniejszych notatek (niektóre czasopisma — nawet dzienniki — podają takie streszczenia na początku każdego artykułu, są to tzw. synopsy), a ponadto dzięki luźnej postaci po pocięciu poszczególnych pozycji i naklejeniu ich na karton uzyskuje się gotowy materiał do zestawiania kartotek bibliograficznych czy katalogów adnotowanych. Każdy użytkownik może tworzyć dla siebie kartoteki interesujących go zagadnień. Należy także podkreślić, że większość bibliografii specjalnych piśmiennictwa polskiego ogranicza się do opisów rejestracyjnych; adnotacje na wkładkach ułatwią im przekształcenie się w bibliografie adnotowane, o wiele korzystniejsze dla użytkowników.

Tak więc wkład pracy redakcyjnej i drukarskiej włożonej we wkładki jest potrzebny i opłacalny. Komisja podtrzymuje swój projekt, zaznaczając wszelako, że wprowadzenie znormalizowanych wkładek spełni swe zadanie tylko pod warunkiem ich powszechnego zastosowania.

DRUKI BIBLIOTEKARSKIE

Projekty norm druków bibliotekarskich opracowano w dwojakim ujęciu: po pierwsze jako normę „przedmiotową“, która zestawia dla przemysłu poligraficznego wymagania techniczne drukowania formularzy (papier, format, układ druku), po wtóre jako normę „czynnościową“ ustalającą, jak bibliotekarz ma ten formularz wypełnić

V. Rejestr przybytków dla bibliotek naukowych.

Ref. dr Janina Pelcowa (B-ka Uniwersytecka — Łódź), koref. mgr Stefania Draczko (Wydział B-tek Min. Szkoln. Wyższego) i mgr Anna Jałbrzykowska (B-ka Jagiellońska).

Dla celów administracyjnych konieczne jest ustalenie pochodzenia książki, daty jej wpływu do biblioteki itp. Niektóre biblioteki prowadzą w tym celu księgę akcesji, gdzie opis każdego druku jest podobnie szczegółowy jak w inwentarzu. Stanowi to niepotrzebne dublowanie roboty. Księgę akcesji zastępuje w zupełności rejestr przybytków.

Projekt normy rejestru opiera się na wzorze PIK z grudnia 1947 r. zatwierdzonym przez Naczelną Dyрекcję

Bibliotek¹⁸⁾. Wprowadzono w nim niewielkie zmiany. W rejestrze formatu A4 zapisuje się w kolejnych pozycjach całość jednorazowego wpływu, któremu odpowiada załącznik wpływu, tj. odpis rachunku, spis darów czy egzemplarza obowiązkowego. W tych załącznikach wymienicne są poszczególne dzieła wpływające do biblioteki i dlatego właśnie nie trzeba ich tytułatury powtarzać w samym rejestrze. Na tym polega oszczędność i usprawnienie rejestru w stosunku do dawnej księgi akcesyjnej. Kolejne rubryki rejestru notują prócz daty i źródła wpływu, numer załącznika itp., liczbę woluminów według sposobu nabycia, co daje gotowy materiał do statystyki przybytków. Nie uwzględniono natomiast rubryki „cena“, faktyczna bowiem wartość książek zakupionych jest podana w rachunkach, stanowiących załączniki do rejestru, a wartość darów i dzieł otrzymanych z wymiany jest trudna do ustalenia i wymagałaby osobnego (komisyjnego) szacowania. Wpływające dzieła (np. z darów) bywają zresztą nieraz wyłączane do druków zbędnych, wskutek czego rejestr przybytków i tak nie obrazuje faktycznego majątku biblioteki. Rejestr zamyka się z każdym rokiem sprawozdawczym: w każdym roku numerację zaczyna się od 1. Prostota i przejrzystość omawianego projektu niewątpliwie w znacznym stopniu zaoszczędzi czas pracy bibliotekarza.

Rejestr przybytków mają stosować biblioteki naukowe oraz działy naukowe bibliotek powszechnych (miejskich posiadających ponad 50.000 woluminów oraz wojewódzkich).

VI. Inwentarz książek dla bibliotek naukowych¹⁹⁾

Ref. Władysława Borkowska (B-ka Inst. Urbanistyki i Architektury).

Wzór księgi inwentarzowej także opracowany był już dawniej, w 1946 r. w Związku Bibliotekarzy i Archiw-

¹⁸⁾ „Z prac Bibliotekarskiej Komisji Normalizacyjnej przy Państwowym Instytucie Książki“ — Bibliotekarz 15:1948 s. 29—30.

¹⁹⁾ Borkowska W. „Znormalizowany wzór inwentarza dla bibliotek naukowych“. — Wiadomości PKN 19:1951 s. 673—675; „Druki bibliotekarskie. Inwentarz książek dla bibliotek naukowych (projekt normy)“. — jw. s. 734—736.

stów Polskich, a zatwierdzony do użytku w r. 1947 przez Naczelną Dyрекcję Bibliotek. Kilkuletnie doświadczenie pozwoliło projekt ten sprawdzić i ocenić. Około 400 naukowych bibliotek używając go nie zgłaszało zastrzeżeń, przeciwnie — podkreślało walory. W porównaniu z dawnym typem inwentarza przeładowanego rubrykami—obecny zawiera tylko te dane, które są niezbędne do identyfikacji druku, do odróżnienia go od innych egzemplarzy, a jednocześnie uwzględnia potrzeby administracji bibliotek. Karta inwentarza w formacie A3 ma pięć rubryk: Nr inwentarza (ewentualnie — znak miejsca), Opis dzieła, Liczba wol., Sposób i źródło nabycia, Uwagi.

Nie uwzględnia się ceny książki, gdyż przy zakupach łatwo ją odnaleźć w załącznikach do rejestru przybytków, którego pozycję notuje się w inwentarzu, a szacunek innych przybytków wymagałby dodatkowego nakładu pracy. Zapisana w inwentarzu suma wartości pieniężnej nie odzwierciedla po latach majątku biblioteki, bo ceny się zmieniają, stają się z czasem niewspółmierne. Racjonalniej jest oprzeć obliczenie majątkowe na szacunku statystycznym różnych rodzajów dzieł w księgozbiorze (książki oprawne, druki stare, broszury, atlasy itp.). Odrzucono też propozycję wprowadzenia oddzielnych rubryk na książki i na broszury ze względu na to, iż lepsze wyniki konserwacji osiąga się przez wydzielenie odrębnej serii numerów inwentarza na broszury. Projekt omawianego wzoru opracowany w zasadzie dla bibliotek naukowych może mieć zastosowanie i w innego typu bibliotekach. Przyjmuje on system inwentaryzowania „europejski“ wpisywania pod poszczególnymi numerami jednego egzemplarza całego wydania bez względu na ilość tomów, ale dopuszcza także system „amerykański“ wpisywania każdego woluminu oddzielnie.

Znormalizowany wzór inwentarza ma mieć zastosowanie w obrębie tych samych bibliotek co rejestr przybytków, dopuszczalne jest wszakże, by małe biblioteki naukowe prowadziły inwentarz według wzoru przeznaczony dla bibliotek powszechnych.

VII. Karty akcesyjne czasopism.

Ref. Irena Biskupska (B-ka Szkoły Głównej Planowania i Statystyki).

Wobec rozbieżności zarówno w wymiarach jak i w rubrykach kart przeznaczonych do rejestrowania i kontroli wpływu do biblioteki numerów czasopism bieżących, opracowano do użytku wszelkiego typu bibliotek 7 wzorów kart w formacie A6 (105 × 148 mm) dla dziennika, tygodnika (oba obejmują po jednym roczniku), dwutygodnika (dwa roczniki), miesięcznika, dwumiesięcznika (oba po cztery roczniki), kwartalnika (sześć roczników) i dla czasopism różnej częstotliwości (ilość roczników nie oznaczona). Podstawą projektu były wzory PIK z 1948 r.²⁰⁾ Karty są drukowane obustronnie, odwracane dokoła krawędzi pionowej. Strona ogólna (recto) we wszystkich wzorach jest identyczna (poza oznaczeniem częstotliwości) i składa się z rubryk: Tytuł, Częstotliwość, Dodatki do czasopisma, Miejsce wydania, Sposób nabycia, Dostawca, Opłaty, Sygnatura czytelni czasopism, Sygnatura magazynowa, Uwagi ogólne. Na stronie wyszczególniającej gotowe nadruki (kolejne numery) upraszczają rejestrację przez skreślanie odpowiednich cyfr przy wpływie lub przez postawienie daty wpływu. Tylko karta dziennika ma zamiast siatki numerów siatkę według dat głównie dlatego, że czytelnicy zapytują często o dzienniki oznaczonej daty. Biblioteki otrzymujące pełny egzemplarz obowiązkowy w zakresie czasopism mogą jednak stosować w karcie akcesyjnej dziennika siatkę według numerów.

Norma ma obowiązywać wszystkie biblioteki gromadzące czasopisma po wyczerpaniu przez nie zapasów oddzielnych kart akcesyjnych.

VIII. Karty katalogowe czasopism.

Ref. Irena Biskupska (B-ka SGPiS).

Projekt wprowadza zasadę, że katalogowanie czasopism wykonuje się na kartach formatu międzynarodowego (75×125 mm), który w stosunku do formatu A6 daje

²⁰⁾ „Prace normalizacyjne w zakresie bibliotekarstwa”. jw.

oszczędność papieru ok. 40% na kartach z tytulaturą oraz pomocniczych i niewiele mniej na kartach wyszczególniających roczniki. Karty takie nadają się dla bibliotek nawet mniejszych, nie prowadzących odrębnego katalogu czasopism. Projekt normy nie uwzględnia wariantów formatowych i kłamrowych, które były w poprzednich wzorach PIK²¹⁾. Dopuszczono stosowanie karty tytulaturowej bez nadruków wobec głosów, że pozwoli to na większą swobodę opisu przy bardziej skomplikowanym katalogowaniu w bibliotekach naukowych.

Norma ma obowiązywać wszystkie biblioteki, gromadzące czasopisma, po wyczerpaniu posiadanych przez nie zapasów odmiennych kart katalogowych z tym, że biblioteki posiadające duże zasoby czasopism powinny, nie przerabiając posiadanych katalogów w innych formatach, wprowadzić od 1955 r. w formacie międzynarodowym katalog nowoukazujących się czasopism.

IX. Rewers wypożyczalni.

Ref. dr Wanda Sokołowska (B-ka Uniwersytecka — Warszawa)

W bibliotekach odmienna jest organizacja wypożyczalni i magazynów, czego wyrazem — 54 różne wzory rewersu, używane w Polsce. Ustalenie więc jednego wzoru rewersu jednocześnie łatwego w użyciu przez bibliotekarza i czytelników napotykało na trudności. Oparto się na wzorze PIK z 1948 r.²²⁾, biorąc pod uwagę opinie uzyskane drogą ankiety. Zachowano przyjęty uprzednio wymiar A6 oraz podział rewersu na dwa odcinki, z których jeden służy do kontroli osób i instytucji wypożyczających (wchodzi do kartoteki wypożyczalni), a drugi do kontroli wypożyczonych książek (wchodzi do kartoteki magazynu). Przy ustalaniu rubryk zastanawiano się nad tym, czy w odcinku przechowywanym w kartotece wypożyczalni na naczelnym miejscu umieścić numer karty bibliotecznej

²¹⁾ „Prace normalizacyjne w zakresie bibliotekarstwa“. jw.

²²⁾ „Komunikat Państwowego Instytutu Książki w sprawie normalizacji rewersu bibliotecznego“. — Bibliotekarz 16:1949 a. 34—35.

czytelnika czy jego nazwisko, ponieważ biblioteki dwojako układają rewersy. Żeby zadowolić zwolenników jednego i drugiego systemu umieszczono w jednym wierszu rubryki napis: „Nr karty bibliotecznej (Nazw. wypożyczającego)“, co pozwoli wpisywać bądź jeden, bądź drugi element, lub też oba, jeśli takie są potrzeby biblioteki. Oba odcinki projektowanego wzoru rubrykowane są analogicznie i na tych samych poziomach, co czyni rewers przejrzystym i łatwym do wypełnienia. Nie wprowadzono trzeciego odcinka — terminatki (tj. odcinka, który się szereguje w osobnej kartotece według terminów zwrotu książki), gdyż większość opinii jest zgodna, że wystarczy okresowe przeglądanie kont i odnotowanie daty upomnień w rubryce rewersu „Uwagi wypożyczalni“. Ustalając ten wzór zdawano sobie sprawę, że jeszcze prostsze było by wypełnianie rewersu sposobem przebitkowym, co będzie jednak możliwe dopiero po wprowadzeniu do produkcji papieru karbonizowanego, tj. powleczonego na odwróciu emulsją zastępującą kalke.

Rewers mają stosować biblioteki naukowe i działy naukowe bibliotek powszechnych — po wyczerpaniu posiadanych odmiennych zapasów.

X. Rewers określony zamiejscowych wypożyczeń międzybibliotecznych.

Ref. Maria Głowińska (B-ka Uniwersytecka — Warszawa), koref.
mgr Halina Rogulska (B-ka Narodowa).

W związku z rozwojem czytelnictwa i zwiększającą się ilością bibliotek coraz ważniejszą sprawą staje się wypożyczanie dzieł ze zbiorów jednej biblioteki drugiej bibliotece w innej miejscowości, która nie może zaspokoić żądania swego czytelnika. Do wypożyczania międzybibliotecznego upoważniona jest każda samodzielna, zarejestrowana biblioteka, nawet najmniejsza. Dostarczenie żądanej książki musi być szybkie, tanie i bezpieczne, a technika wypożyczeń — prosta. Podstawowym drukiem w tych czynnościach jest rewers określony (w formacie A6), który służy do zamówienia książki przez bibliotekę i do kontroli ruchu książek, wypożyczonych zamiejscowym bibliote-

kom. Układ rewersu okrężnego podobny do rewersu wypożyczalni miejscowej, przystosowany jest do wszelkiego rodzaju zamówień (druków zwartych, czasopism itd.). Biblioteka otrzymująca zamówienie albo dostarcza książkę i zatrzymuje rewers, albo wysyła automatycznie rewers do innej biblioteki, notując na odwrociu, dlaczego zamówienia nie wykonała. Wzór upraszcza pracę wypożyczalni, a wyzyskanie odwrotnej strony dla zapisów poszczególnych bibliotek daje oszczędność papieru.

XI. Upomnienie wypożyczalni.

Ref. mgr Witold Pawlikowski (B-ka Uniwersytecka — Poznań).

Duża różnorodność formularzy w sprawie żądania zwrotu wypożyczonych książek, zarówno co do wymiarów jak i treści, niejednokrotnie przeładcowanej zbędnymi szczegółami spowodowała zaprojektowanie — na podstawie projektu PIK, z 1948 r. ²³⁾ — nowego wzoru oszczędzającego zarówno zużycie papieru jak i pracę bibliotekarza. Upomnienie wydrukowane na karcie o wymiarach pocztówki A6 zawiera najniezbędniejsze dane o wypożyczonym dziele i terminie, w którym powinno być zwrócone. Formularz ten przeznaczony jest na upomnienie pierwsze i drugie — następne przesyła biblioteka jako indywidualne pisma polecone. Pierwotny projekt, by wysyłać upomnienie na koszt odbiorcy, upadł, ponieważ wobec trudności zastania adresata w domu doręczanie druku może być skomplikowane. Wprowadzono zdanie, mówiące o sankcji w razie niezastosowania się do upomnienia: możliwość wstrzymania prawa korzystania z księgozbioru.

Druk ma obowiązywać wszystkie biblioteki po wyczerpaniu posiadanych zapasów odmiennych formularzy.

SŁOWNICTWO KSIĘGOZNAWCZE

Odrębną dziedziną zagadnień zajmowała się Podkomisja Słownictwa Księgoznawczego i dlatego miała odmienną metodę pracy niż inne Podkomisie. Zamierzeniem było zespołowe opracowanie słownika księgoznawczego, które-

²³⁾ „Prace normalizacyjne“. Komunikat PIK nr 14. jw.

go tezy sformułował w osobnym referacie przewodniczący Komisji; zostały one przyjęte przez członków Podkomisji, w rezultacie czego ustalono, że słownik miał objąć terminy z zakresu nauk teoretycznych i umiejętności praktycznych dotyczących książki, terminy powszednie używane w pracy zawodowej przez dokumentalistów, bibliotekarzy, bibliografów, wydawców i księgarzy. Zamierzano opracować słownik znaczeniowo-językowy, tj. wyjaśniający znaczenie wyrazów, podający synonimy polskie i równoznaczniki w kilku językach obcych. Zebrano najpierw wykaz polskich terminów w grupach rzeczowych, a następnie zaczęto je opracowywać na tzw. kartach terminologicznych PKN.

Wychodząc z założenia, że dotkliwie odczuwa się brak słownika wśród szerokich kół mniej wykwalifikowanych bibliotekarzy postanowiono przede wszystkim opracować ponad sto podstawowych terminów dla użytku bibliotek powszechnych. W toku zaawansowanych już prac nastąpiły zmiany organizacyjne: wszystkie Podkomisje Słownictwa uległy likwidacji (od stycznia 1951 r.). Przerwano więc pracę i tylko grupa osób kończy poza PKN słownik podstawowych terminów bibliotekarskich.

Opisany szereg 11 projektów norm i słownika bibliotekarskiego jako 12 pozycji stanowi dorobek Komisji Bibliograficzno-Bibliotekarskiej PKN za okres pracy dwóch lat. Zarządzenie Przewodniczącego PKPG nr 343 z dn. 30.VIII.51 r.²⁴⁾ przenosi dalszą działalność normalizacyjną do resortów (ministerstw, centralnych urzędów itp.), wszystkie Komisje PKN ulegają do jesieni 1952 r. likwidacji. Komisja Bibliograficzno-Bibliotekarska nie podejmowała już w r. 1952 nowych prac, zajęta wykończaniem wyżej omówionych. Jednym z ostatnich aktów działalności Komisji było zestawienie nowych tematów, wymagających normalizacji, jako to: w dziedzinie bibliografii — Opis bibliograficzny w retrospektywnych bibliografiach

²⁴⁾ Biuletyn Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego 1951 poz. 256; Nowotny N. „Zarys rozwoju organizacji prac normalizacyjnych w Polsce”. — Wiadomości PKN 20:1952 s. 413—424.

dziedzin i zagadnień, opis bibliograficzny adnotowany, skrócony opis bibliograficzny, kompozycja indeksów do bibliografii, klasyfikacja piśmiennictwa (biblioteczna i bibliograficzna), kompozycja wydawnicza czasopism, instrukcja opracowania kartografii, transkrypcja nielacińskich alfabetów, układy alfabetyczne informatorów i kartotek. W dziedzinie bibliotekarskiej — zbiór podstawowych, prawideł techniki bibliotekarskiej, przepisy katalazacji wydawnictw ciągłych, księga ubytków z inwentarza, regulamin użytkowy w bibliotekach, sprawozdawczość i statystyka biblioteczna, zamówienie z czytelnii, oprawa biblioteczna (materiały i wykonanie), wytwarzanie pismotek na przechowywanie poszczególnych zeszytów czasopism bieżącego rocznika, biurka do wypożyczalni bibliotek, szafy biblioteczne otwarte (regaly), szafy do przechowywania kartotek.

Jak pilną koniecznością i jak korzystne jest znormalizowanie omawianych tu materiałów i czynności w służbie bibliotecznej i bibliograficznej dowodzi m. in. zorganizowanie jesienią 1951 r. specjalnych konferencji przez Centralny Zarząd Bibliotek i Wydział Bibliotek Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego w sprawie ustalenia jednolitych formularzy bibliotecznych w związku z zamówieniami druków na r. 1952. Na konferencjach tych projekty norm opracowane przez Komisję Bibliograficzno-Bibliotekarską PKN przyjęto bez zmian. O pożytku normalizacji w omawianej dziedzinie świadczy również fakt, że poszczególne pracownice bibliograficzne i biblioteki wychwytywały projekty naszej Komisji zaraz po ich opracowaniu i stosują je w życiu przed oficjalnym zatwierdzeniem ²⁵⁾. Fakt ten

²⁵⁾ Np. Centralny Instytut Dokumentacji Naukowo-Technicznej wydał dla ośrodków tej dziedziny skróty tytułów czasopism według projektu normy opracowanego w Komisji: „Wykaz skrótów tytułów czasopism naukowo-technicznych wychodzących w Polsce”. — Okólnik GIDNT nr 24 z dn. 27.XII.50 r. oraz „Skróty tytułów czasopism obcojęzycznych” — jw. nr 4 z dn. 20.III.51 r. nadto: „Skróty tytułów polskich czasopism naukowo-technicznych”. — Biuletyn CIDNT. Dodatek do ... „Przegląd Techniczny” 2:1951 s. 9—10 i „Skróty tytułów czasopism obcojęzycznych”. — jw. s. 11—14 i s. 15—20.

potwierdza, że działalność Komisji Bibliograficzno-Bibliotekarskiej PKN, mającej stale na uwadze, że norma jest środkiem racjonalizacji, wyrazem i zarazem dźwignią postępu — odpowiedziała zamówieniu społecznemu ²⁶⁾).

Skład prezydium Komisji w latach 1950—1952 był następujący:

Przewodniczący Komisji — doc. dr Adam Łysakowski, sekretarz — początkowo mgr Adam Wróblewski (Instytut Bibliograficzny), następnie mgr Janina Gruszecka (jw.). Podkomisja Bibliografii: przew. dr Helena Hleb-Koszańska (jw.), sekr. Władysława Borkowska (B-ka Instytutu Urbanistyki i Architektury). Podkomisja Bibliotek: przew. Jan Kossonoga (Inst. Bibliogr.), sekr. mgr Wanda Malewska (B-ka Narodowa). Podkomisja Słownictwa przew. Hanna Pliszczyńska (B-ka Narodowa), sekr. kolejno: mgr Felicja Działikówna (B-ka PKPG), mgr Janina Gruszecka i mgr Zofia Stasiewska (Inst. Bibliogr.). Delegat rzeczoznawca PKN — Helena Handelsman.

²⁶⁾ W obecnej chwili PKN drukuje następujące normy: Skróty tytułów czasopism, Rejestr przybytków dla bibliotek naukowych, Inwentarz książek dla bibliotek naukowych, Karty akcesyjne czasopism, Karty katalogowe czasopism, Rewers wypożyczalni oraz Upomnienie wypożyczalni; pozostałe — ukażą się w najbliższym czasie.

Normy nabywa się w księgarni „Domu Książki“, Warszawa, ul. Nowy Świat 1.

Ostatnio ogłoszone komunikaty I. B.:

14. Użytkowanie drukowanych kart katalogowych. 15. Centralny katalog księgoznawstwa.

WYDAWNICTWA INSTYTUTU BIBLIOGRAFICZNEGO
PRZY BIBLIOTECIE NARODOWEJ

OD ROKU 1945

Przewodnik Bibliograficzny

1946 — nry 1/3, 10, 11 i 12

1947 — nry 4—28

Od początku r. 1948 Przewodnik Bibliograficzny ukazuje się co tydzień.

Indeks alfabetyczny do Przew. Bibliogr. za r. 1948

” ” ” ” za r. 1950 — w druku

” ” ” ” za r. 1951 — ”

Bibliografia Zawartości Czasopism

R. I 1947 T. 1: Lipiec 1947 [powiel.]

T. 2: Sierpień — grudzień 1947 [powiel.]

R. II 1948 T. 1: Styczeń — czerwiec 1948. Cz. 1—2 [powiel.]

T. 2: Lipiec — grudzień 1948. Cz. 1—2 [powiel.]

R. V 1951 T. 2: zesz. 1: Lipiec; zesz. 2: Sierpień;
zesz. 3/4: Wrzesień — październik;
zesz. 5/6: Listopad — grudzień.

R. VI 1952 zesz. 1: Styczeń; zesz. 2: Luty; zesz. 3: Marzec;
zesz. 4: Kwiecień; zesz. 5: Maj; zesz. 6: Czerwiec;
zesz. 7: Lipiec; zesz. 8: Sierpień; zesz. 9: Wrzesień
[w druku].

Bibliografia Bibliografii Nauki o książce za rok 1948

Indeks alfabetyczny „Dodatków” Bibliografii Polskiej <cz. III —
stul. XV — XVIII> Karola Estreichera. Zest. M. Dembowska.
Wyd. 2 sprawdz. i popraw. Warszawa 1950 [powiel.]

Osiem lat Polski Ludowej. Poradnik bibliograficzny. Warszawa 1952
s. 43.

Popularna biblioteczka rolnicza. Poradnik dla bibliotekarzy gmin-
nych i instruktorów rolnych. Warszawa 1952 s. 40

Wybory. Poradnik bibliograficzny. Warszawa 1952 s. 24

Komunikaty I. B. 1 — 15 [powiel.]

WYDAWNICTWA PAŃSTWOWEGO INSTYTUTU KSIĄŻKI NA
SKŁADZIE W BIBLIOTECIE NARODOWEJ

Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce za r. 1947

Biuletyn T. 1 — 2: 1947—1949

Świerkowski Ksawery: Dziesięć wieków książki. Chronologia.
Łódź 1949

Adres wydawnictwa:

Biblioteka Narodowa — Instytut Bibliograficzny. Warszawa, Rakowiecka 6

Druk. Akcydens., W-wa. Nakład 2009 Zam. 2558 z dnia 17.IX.52. Podpis
do druku 20.XI.52. Druk ukończ. 1.XII.52 Obj. 1 1/4 ark. druk. Pap. sat.
kl. V. A1/70 g. 3-B-52174.

Cena 2,50 zł.